

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOLOŠKI FAKULTET
NIKŠIĆ

VIJEĆU FILOLOŠKOG FAKULTETA

Na osnovu Pravila doktorskih studija (član 43 i 44), Komisija za doktorske studije predlaže Vijeću Filološkog fakulteta da prihvati Izvještaj Komisije za ocjenu doktorske disertacije mr Danijele Ristic Radojevic pod nazivom *Struktura jezika međuratne crnogorske pripovjedačke proze – gramatički i stilistički aspekti* i utvrdi prijedlog komisije za odbranu doktorske disertacije u sljedećem sastavu:

1. Prof. dr Zorica Radulovic, Filoloski fakultet, Nikšić (mentor);
2. Prof. dr Lada Badurina, Filozofski fakultet, Sveučiliste u Rijeci (komentor);
3. Prof. dr Hasnija Muratagic-Tuna, Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu;
4. Prof. dr Rajka Glusica, Filoloski fakultet, Nikšić;
5. Prof. dr Sonja Nenezić, Filoloski fakultet, Nikšić.

Predsjednik Komisije za doktorske studije Filološkog fakulteta

Prof. dr Vesna Vukićević Janković

OCJENA DOKTORSKE DISERTACIJE

OPŠTI PODACI O DOKTORANDU		
Titula, ime i prezime	Mr Danijela Radojević	
Fakultet	Filološki fakultet – Nikšić	
Studijski program	Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti	
Broj indeksa	3/09	
MENTOR/MENTORI		
Prvi mentor	Prof. dr Zorica Radulović	Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet, Crna Gora
Drugi mentor	Prof. dr Lada Badurina	Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Hrvatska
KOMISIJA ZA OCJENU DOKTORSKE DISERTACIJE		
Prof. dr Hasnija Muratagić-Tuna (predsjednik Komisije)	Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Bosna i Hercegovina	
Prof. dr Zorica Radulović (mentor)	Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet, Crna Gora	
Prof. dr Lada Badurina (komentor)	Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Hrvatska	
Prof. dr Rajka Glušica (član)	Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet, Crna Gora	
Prof. dr Sonja Nenezić (član)	Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet, Crna Gora	
Datum značajni za ocjenu doktorske disertacije		
Doktorska disertacija i Izvještaj Komisije dostavljen Biblioteci UCG	11. 07. 2017. godine	
Javnost informisana (dnevne novine) da su Doktorska disertacija i Izvještaj Komisije dati na uvid	12. 07. 2017. godine	
Sjednica Senata na kojoj je izvršeno imenovanje komisije za ocjenu doktorske disertacije	02. 06. 2017. godine	
Uvid javnosti		
U predviđenom roku za uvid javnosti bilo je primjedbi?	Nije bilo primjedbi.	
OCJENA DOKTORSKE DISERTACIJE		
1. Pregled disertacije (bibliografski podaci o disertaciji i sažetak disertacije)		
Doktorska disertacija mr Danijele Radojević pod naslovom „Struktura jezika međuratne crnogorske pripovjedačke proze – gramatički i stilistički aspekt“, obima 434 stranice kucanog teksta, na papiru formata A4, proreda 1,5, fonta Times New Roman, tehnički je u potpunosti oblikovana u skladu sa Uputstvima za oblikovanje doktorske disertacije koja su data u okviru Pravila doktorskih studija. Disertacija sadrži Predgovor (6), Izvod iz teze (9), apstrakt na engleskom jeziku (11), Uvod (19), poglavlje o izvorima i skraćenicama korišćenim u radu (30), poglavlje o metodama istraživanja i očekivanim naučnim rezultatima (46), centralni, istraživački		

dio rada (50–393) koji je podijeljen na sljedeća poglavlja: Fonetsko-fonološki nivo, Morfološki nivo, Iz leksike, Iz tvorbe riječi, Iz sintakse, Lingvostilistička obilježja, Iz Lingvistike teksta i tekstualne stilistike; Folklori i etnografski elementi. Nakon toga dati su zaključci do kojih se došlo sprovedenim istraživanjem (394–416), spisak izvora i korišćene literature (417–432), koji broji 173 bibliografske jedinice. Na kraju, iza izdvojenih skraćénica (433) i biografije kandidatkinje (434), nalazi se Izjava o autorstvu, Izjava o istovjetnosti štampane i elektronske verzije doktorske disertacije i Izjava o korišćenju disertacije.

U uvodnom dijelu disertacije kandidatkinja je istakla predmet istraživanja, motive bavljenja ovom problematikom, ciljeve i očekivane naučne rezultate. U ovom dijelu rada podrobno objašnjava i dva aspekta analize koja su istaknuta u naslovu disertacije – *gramatički* i *stilistički*, ističući da se pridjev „gramatički” ovdje koristi u širem značenju tog pojma i podrazumijeva prikaz jezičkih jedinica kao konstitutivnih elemenata jezičke strukture slijedeći hijerarhijski niz jezičkih nivoa (od fonetsko-fonološkog, preko morfološko-tvorbenog, leksičkog do sintaksičkog nivoa, kako je to uobičajeno u strukturi gramatičkih knjiga), ali istovremeno i nagovještava metodološku inovaciju, gdje će se, u namjeri prevazilaženja ograničenja i nedostatka takvog, primarno strukturalističkog koncepta, uvesti u istraživanje karakteristične pojave koje pripadaju nadrećenićnom nivou analize. Kandidatkinja navodi da ta dva aspekta u radu nijesu polarizovana, već je sprovedenom analizom jezičkih elemenata kao konstitutivnih djelova jezičke strukture na svim nivoima ukazivano istovremeno i na ekspresivnost nekih od tih elemenata, koji u tom slučaju postaju stilski markirane jedinice u tekstu. (U tom smislu pridjevi *gramatički* i *stilistički* mogu se u nekim segmentima rada posmatrati i kroz dihotomiju *nemarkirani: markirani*.)

Poseban odjeljak posvećen je sagledavanju ove problematike u dosadašnjoj naućnoj literaturi, gdje se ističe da je upravo nezastupljenost istraživanja na ovu temu u lingvistićkoj i lingvostilistićkoj literaturi bila poseban motiv za pristup ovoj analizi.

U narednom poglavlju dato je detaljno obrazloženje korpusa na kojem će se istraživanje obaviti. Kandidatkinja je istraživanjem obuhvatila cjelokupnu međuratnu pripovjedaćku prozu (pripovijetka i kratka narativna proza) **Nikole Lopićića, Milovana Đilasa, Mihaila Lalića i Dušana Đurovića**. Ona napominje da su se ostali znaćajni pisci crnogorske književnosti iz perioda između dva svjetska rata primarno ili isključivo bavili poezijom u ovom periodu, tako da je sa ova četiri reprezentativna predstavnika ove prozne forme u međuratnom periodu i njihovim narativnim tekstovima zaokružen obiman istraživaćki korpus u disertaciji (od ukupno 180 narativnih tekstova na oko 2 000 stranica). Kandidatkinja obrazlaže i izbor izdanja koja je koristila u radu i namjeru da istraživaćkim korpusom bude obuhvaćena cjelokupna pripovjedaćka proza ova četiri autora, a uz to napominje da je koristila i dio rukopisne zaostavštine izućavanog korpusa, koji je bio dostupan, radi provjere autentićnosti štampanog materijala.

Istraživaćki dio rada kandidatkinja otvara poglavljem **Fonetsko-fonološki nivo** koji je poćetni stadijum u analizi jezićke strukture. U ovom poglavlju ona stavlja akcenat na one likove koji predstavljaju otklon od opštejezićkih formi, a koji su znaćajna karika u konstituisanju kompletne predstave o jezićkoj strukturi u kontekstu u kojem se koriste. Na taj naćin kandidatkinja stavlja u prvi plan *kontekst* književnoumjetnićkog djela koji je u temelju savremenih stilistićkih pristupa analizi. U konkrećnom slućaju, otklonom se smatra dijalekatski markiran govor literarnih junaka posmatran u odnosu prema dominantnom dijalekatski nemarkiranom jeziku autora u analiziranoj prozi. Sa tih pozicija kandidatkinja je analizirala fonostilematiku

govora literarnih junaka. Tako su izdvojene figure koje se odlikuju pozicionim dodavanjem fonema (*proteza, epenteza, paragoga*), odnosno pozicionim oduzimanjem fonema (*afereza, sinkopa, apokopa*), kao i *metateza* na planu permutacije, koje su posebno apostrofirane paralelno sa iscrpnom jezičkom analizom. Specifični dijalekatski markirani likovi na ovom jezičkom nivou komparirani su sa stanjem opisanim u dijalekatskim studijama zavičajnih govornih područja pripovjedača, odnosno crnogorskih narodnih govora uopšte.

Poglavlje **Morfološki nivo** donosi analizu svih vrsta riječi uz poseban osvrt na one primjere u kojima je registrovana neka specifičnost, bilo da je ona rezultat inkorporiranja dijalekatski markiranih likova u prozu ili produkt nekih morfoloških osobenosti iz ranijih epoha razvitka jezika. Dijalekatski uslovljene karakteristike jezičkih jedinica kandidatkinja dovodi u vezu sa crnogorskim narodnim govorima, primarno u diskursu govora likova. Karakteristični primjeri sagledavaju se i iz ugla morfostilistike, isticanjem jedinica pojačane izražajnosti koje su morfološki uslovljene, tzv. morfostilema.

Kandidatkinja naglašava značaj **leksike** u strukturi književnoumjetničkih djela i u posebnom poglavlju izdvaja i analizira karakteristične leksičke slojeve kod svakog od pripovjedača. Kao primaran izdvaja sloj leksike standardnog jezika kojim se odlikuje jezički izraz autora, ističući da paralelno sa njim postoji i dijalekatski sloj leksike koji je odlika govora većine literarnih junaka, a koji se pojavljuje najčešće u dijalozima, nerijetko i u naraciji kada je narator jedan od likova. Ovom leksičkom sloju kandidatkinja posvećuje naročitu pažnju vršeći njenu gramatičku analizu i semantičku identifikaciju. Poseban leksički sloj čini leksika strane provenijencije. Tu se u prvom redu izdavaju turcizmi kao dominantni, a potom romanizmi i u manjoj mjeri hungarizmi i grcizmi.

Mr Danijela Radojević prepoznaje, izdvaja i analizira veliki broj **frazoloških jedinica** u međuratnoj prozi kojom se bavi. U ovom dijelu rada ona se osvrće i na teorijski okvir i problematiku, tj. nesaglasja koja su prisutna u literaturi kada su definicije i struktura frazeologizama u pitanju. Detaljnom analizom ovog jezičkog sloja, ilustrovanog velikim brojem primjera, kandidatkinja daje svoj doprinos razrješavanju nekih od ključnih pitanja u teorijskom okviru ove problematike. U tom smislu ona se opredjeljuje da frazeologizme posmatra šire, pa je analizom obuhvatila i poseban strukturni frazeološki tip – frazeološki žanr – poslovice. Zastupljenost frazeologizama mr Radojević povezuje sa uticajem narodnog jezičkog izraza na koji se izučavani pripovjedači u velikoj mjeri naslanjaju. Analizom je obuhvatila metaforične frazeologizme, perifrazične, poredbene frazeologizme, a kod svakog od ovih tipova izvršena je detaljna strukturna i semantička analiza.

U okviru **tvorbe riječi** kandidatkinja analizira pojedine karakteristične izvedenice i složenice (imeničke, pridjevske, priloške), te derivacione morfostileme – augmentative i diminutive, kao ekspresivne jezičke elemente, koji su stilski relevantni u analiziranoj prozi. Ističe leksičku i semantičku neobičnost pojedinih primjera naglašavajući istovremeno njihovu obilježenost na planu stilističnosti. Kandidatkinja ističe da je takva, ekspresivna leksika značajna za semantičko bogaćenje jezika u cjelini, a konkretno, u ispitivanom jezičkom materijalu svojom ekspresivnošću ima značajan udio u stvaranju kompletne slike o stilskoj profilaciji pripovjedača.

Sintaksičkom sloju kandidatkinja posvećuje obimno poglavlje u disertaciji (202–320). U okviru njega posebno se bavi redom riječi, razmatrajući ga ne samo sa aspekta tradicionalne gramatike već i sa aspekta sintakse teksta i tekstualne stilistike. Posebnu vrijednost u radu

predstavlja analiza postupaka ekspresivne sintakse, u prvom redu onih koji su proistekli iz elidiranja rečenice – sintaksička figura oduzimanja (elipsa), nominativne rečenice, reticencija, kao i relativno novija pojava ekspresivne sintakse osamostaljivanja rečeničnih članova, tzv. parcelacija, koja sve više uzima maha u savremenim književnim tekstovima. Posebna potpoglavlja posvećena su sintaksi padeža i sintaksi glagola, gdje kandidatkinja vrši iscrpnu analizu funkcije i značenja padežnih bespredložkih i predložko-padežnih konstrukcija, kao i upotrebe glagolskih vremena, kombinujući tradicionalni i moderni pristup i literaturu. Tako se u okviru sintakse padeža, uz izdvajanje osnovnih funkcionalnih i značenjskih kategorija pojedinih karakterističnih padežnih oblika, uspostavlja opozicija između tzv. centralnih i perifernih padeža. To je saglasno strukturalističkom pristupu u gramatici, koji polazi od rečenice kao predikatske strukture u kojoj tzv. centralne pozicije pripadaju gramatičkom subjektu i direktnom bespredložkom objektu, što je polazište u novijoj sintaksičkoj literaturi na koju se kandidatkinja u tom slučaju poziva. U sintaksi glagola mr Radojević vrši analizu upotrebe glagolskih vremena poštujući tradicionalnu sintaksičku teoriju indikativa i relativa, ali uporedo uzimajući u obzir i kriterijum *referencijalnost/nereferencijalnost* glagolske radnje, što su tekovine modernijih sintaksičkih pristupa analizi glagolskih vremena.

U poglavlju o **lingvostilističkim obilježjima** mr Danijela Radojević se bavi analizom i vrednovanjem funkcionalne upotrebe izražajnih sredstava u jeziku međuratne crnogorske pripovjedačke proze, na egzaktn i utemeljen način. Pri ovoj analizi razmatra dva bitna elementa u strukturi stilski obilježene jedinice i to njenu *stilematičnost* i *stilogenost*, kao dva srodna ali suštinski različita pojma. Tako pravilno razdvaja strukturno oneobičavanje ili odstupanje od uobičajene (nefigurativne) forme jezičke jedinice (stilematičnost) i njenu funkcionalnu vrijednost (stilogenost). Pri ovoj analizi uziman je u obzir veoma bitan kriterijum *konteksta* u kojem se ostvaruje stilski markiran izraz. U ovom dijelu rada kandidatkinja izdvaja repeticiju (ponavljanje) kao stilski postupak koji se u analiziranoj prozi ostvaruje kroz različite kombinacije ne samo na dorečeničnom već i na nadrečeničnom nivou. Kandidatkinja izdvaja ona ponavljanja koja su u funkciji posebnog naglašavanja, isticanja, ekspresije, a pored toga ove ponovljene jezičke jedinice razmatra i sa aspekta tekstualne lingvistike kao kohezivne elemente u tekstu. Imajući u vidu značaj koji ostvaruju u analizi književnoumjetničkih tekstova zasnovanih na naraciji, kandidatkinja analizira i forme upravnog i neupravnog govora. U tom smislu posebno izdvaja stilski markiran slobodni nepravni govor u analiziranoj prozi, kao i specifičnu *ti-formu* slobodnog neupravnog govora, koja podrazumijeva poseban tip, u literaturi nedovoljno poznatog, solilokvijumskog govora (prepoznatog u Đilasovim narativnim tekstovima). Analizirana je i pauza kao jezičko-stilski postupak koji utiče na ekspresivnost izdvojenih segmenata teksta i tako ostvaruje posebnu stilsku funkciju. Pored tri tačke, posebno je razmatrana frekventnost crte (naročito zastupljene u Lalićevoj međuratnoj prozi) i razgraničena stilski nemarkirana od stilski markirane upotrebe ovog interpunkcijskog znaka. Posebno su naglašeni oni primjeri upotrebe crte koji su sa pojačanim stilskim efektom – ispred fokusa u finalnoj poziciji rečenice, koja je jedna od komunikativno i stilski najznačajnijih.

Kandidatkinja se u disertaciji bavi figurativnošću književnog teksta kao jednom od najimanentnijih njegovih osobina. U analizi polazi od podjele stilskih figura prema jezičkom nivou na kojem se odstupanje od uobičajene upotrebe realizuje, pa obuhvata fonetsko-fonološke, sintaksičke, semantičke figure, kao i homografske i homofonijske figure kao podvrstu

sintaksičko-semantičkih i navodi raznovrsne primjere iz analiziranog korpusa kojima ilustruje značenje svake od izdvojenih figura na konkretnom jezičkom materijalu. U ovako koncipiranoj analizi posebno se izdvaja segment o sintaksičkim figurama dodavanja gdje kandidatkinja vrši razgraničenje stilogenog od nestilogenog gomilanja jezičkih jedinica kroz semantičko-sintaksičku analizu, oko čega postoje konfrontirana mišljenja u lingvističkoj literaturi. Zauzimajući određeni stav kada je ova problematika u pitanju, kandidatkinja se poziva na relevantnu naučnu literaturu i primjerima iz analiziranog korpusa, detaljnim tumačenjem i pravilnom sintaksičkom i semantičkom analizom, potvrđuje i opravdava stanovište o krajnje neujednačenoj stilskoj markiranosti kumuliranih jedinica, počev od sinatroizma koji je sa najmanjim stepenom stilističnosti, preko nešto stilematičnije distribucije, pa do stilski posebno obilježene kumulacije u užem smislu. Ističe se i segment analize semantičkih stilskih figura, gdje kandidatkinja akcenat stavlja na trope, u prvom redu na metaforu, i sa lingvostilističkih pozicija raščlanjuje i preko odabranih primjera analizira njene glavne tipove – poetsku metaforu, kopulativnu, apozitivne i glagolske metafore.

Ono što se posebno izdvaja u disertaciji mr Danijele Radojević jeste da je osim jezičkih nivoa tradicionalne gramatike u istraživanje uključen i **nadrečenični nivo analize**, što je značajan pomak u odnosu na dosadašnju metodološku praksu u ispitivanju jezičko-stilskih karakteristika određenog korpusa. U tom smislu, sa aspekta tekstualne stilistike, kandidatkinja je analizom obuhvatila tzv. jake pozicije teksta i to inkoativnu i finitivnu rečenicu, koje preko istaknutih pozicija koje zauzimaju u strukturi teksta postaju smisaona i stilistička čvorišta, veoma bitna u tumačenju i razumijevanju teksta. Analizirani su i karakteristični naslovi pojedinih narativnih tekstova, te imena likova i imenovanja u tekstu za koje je u nekim primjerima utvrđena i kulturološka pozadina. Posebno je razmatrana i tačka gledišta kao narativna figura u tekstu, tj. pozicija sa koje se odvija pripovijedanje, te su s tim u vezi izvojeni primjeri za stilski obilježeno presijecanje tačaka gledišta, što je u narativnim tekstovima kojima pripada izučavani korpus stilski relevantna pojava. Na ovaj način kandidatkinja je pokušala prevazići ograničenja strukturalne gramatike u pristupu analizi uključujući u istraživanje tekovine moderne lingvistike.

Poseban segment disertacije čini detaljna analiza karakterističnih folklornih i etnografskih elemenata prisutnih u jeziku međuratne crnogorske pripovjedačke proze. I ovaj dio rada ima poseban značaj budući da je kandidatkinja uključila dostignuća iz lingvokulturologije, etnologije i etnografije, folkloristike i srodnih disciplina i nadogradila ih na primarnu lingvističku ravan analize. Tako je mr Radojević, ispitujući zastupljenost elemenata duhovne kulture, koji odražavaju sliku tradicionalnih vrijednosti, analizom obuhvatila kletve, zakletve, blagoslove, tužbalice, sujeverje, psovke, poslovično izražavanje, humor, specifičan crnogorski mentalitet, te odlike iz kojih je vidljiv karakterističan odnos prema patrijarhalnoj kulturi ljudi i sredine koja se u prozi prikazuje, a ti elementi najčešće su utkani u dijalekatski markiran govor likova. U ovom dijelu rada ističe se i potpoglavlje o intertekstualnosti u crnogorskoj međuratnoj pripovjedačkoj prozi.

U **Zaključku** rada rezimirana su sva bitna i karakteristična obilježja izučavanog korpusa na svim nivoima i izvojene zajedničke i diferencijalne crte. Izvršena je sinteza svih cjelina koje je kandidatkinja analizom obuhvatila i izneseni su sopstveni zaključci do kojih se istraživanjem došlo.

2. Vrednovanje disertacije

2.1. Problem

Odnos jezika književnog djela i standardnog jezika može biti predmet različitih interpretacija. U tradicionalnim metodološkim pristupima jezik književnoumjetničkog djela posmatra se u odnosu na jezik standarda i primarno se sagledavaju odstupanja od književnojezičke norme. Na drugoj strani, savremeniji pristupi jezičkom fenomenu u književnim djelima (npr. u hrvatskoj lingvističkoj teoriji) podrazumijevaju stav o načelnoj nezavisnosti jezika književnoumjetničkog djela od jezičkog standarda. U tom smislu polarizovana su dva pristupa u analizi jezika književnoumjetničkih djela. Kandidatkinja zauzima stav da je pri izboru metodologije koja će se primijeniti pri analizi jezika u književnoumjetničkim djelima nesporno uvažavanje premise o slobodi i individualnosti jezika pisaca, a da je potrebno imati u vidu i prirodu i karakteristike jezičke građe koja se analizira (npr. postojanje dijalekatski markiranih likova iz kojih može proistći opozicija dijalekatsko: normativno), kao i period kada su književna djela nastajala. U tom smislu ona pristupa jeziku nadograđujući tradicionalnu metodologiju i inovirajući pristup analizi, prevashodno se pozivajući na savremenu hrvatsku literaturu koja se bavi ovom problematikom.

Jezik međuratne crnogorske pripovjedačke proze u dosadašnjoj naučnoj literaturi prisutan je tek preko rijetkih zapažanja u okvirima pojedinačnih radova iz oblasti književnosti, ali je potpuno izostala analiza ovog korpusa sa aspekta lingvističkih i lingvostilističkih proučavanja, uz dokumentaciju stvarnih lingvističkih fakata. Ipak, činjenica je da se i pri jednoj takvoj strogo lingvističkoj analizi književnoumjetničkih tekstova mora uzimati u obzir poetska, estetska funkcija jezika. U skladu sa tim, kandidatkinja se opredjeljuje da jezički i stilistički aspekt analize u disertaciji budu komplementarni, s tim što je jezički primaran i predstavlja osnov stilističkome. Takođe, nametnuo se izazov ispitivanja ovog obimnog korpusa uzimajući u obzir sve jezičke nivoe – od fonološkog do tekstualnog, čime se jedino mogla dobiti kompletna predstava o jeziku i stilskim osobenostima ove proze i prevazići ograničenja dosadašnjeg modela opisa. Uz to, činjenica je da savremena nauka sve više briše stroge granice među disciplinama, pa se u tom smislu postavilo pitanje i lingvokulturološke dimenzije datog korpusa, odnosno mogućnost analize i pojedinih folklornih i etnografskih elemenata koji, prevazilazeći strogo lingvističke i lingvostilističke okvire, odražavaju širu sociokulturnu sliku društva i sredine koja se u prozi prikazuje.

Imajući u vidu navedeno, kandidatkinja je uočila izazov analize i značaj ispitivanja ovako koncipirane teme, uz činjenicu da je više puta u literaturi naglašavana potreba za studioznim analizama književnog stvaralaštva između dva svjetska rata, i sa aspekta nauke o jeziku i sa aspekta nauke o književnosti.

2.2. Ciljevi i hipoteze disertacije

Cilj ovog istraživanja i naučnog pristupa proučavanju crnogorske međuratne pripovjedačke proze jeste da se na egzaktn način, sa različitih jezičkih nivoa, ispita i predstavi jezička struktura i stilske karakteristike ovog značajnog segmenta crnogorske književnosti, koji će

omogućiti i šire, lingvokulturološko sagledavanje njeno. Namjera je da se ovom disertacijom i detaljnom jezičko-stilskom analizom omogući i bolja recepcija analizirane proze i upotpuni njena analiza i sa književnoteorijskog aspekta. Pored toga, izabranom temom ostvaruje se kontinuitet u lingvističkom i lingvostilističkom proučavanju književnosti sa područja Crne Gore i popunjava nedostajuća karika, budući da su jezičko-stilske karakteristike značajnih pisaca crnogorske tradicije studiozno izučene, a takođe, postoje i jezičko-stilske studije pisaca novije epohe.

Cilj doktoranda je i da ovim radom prevaziđe ograničenja dosadašnjeg modela opisa jezičkih i stilskih karakteristika određenog korpusa i inovira metodološki pristup uvođenjem nadrećeničnog, tekstualnog nivoa u analizu.

Namjera kandidatkinje je i da kroz kritički odnos prema postojećoj literaturi iz ove oblasti pruži sopstveni doprinos istraživanjima ovog tipa i istovremeno pokuša da riješi, kroz primjere na konkretnom jezičkom materijalu, pojedina pitanja (na različitim nivoima jezičke strukture) oko kojih postoje konfrontirana mišljenja u postojećoj lingvističkoj literaturi.

U doktorskoj disertaciji polazi se od sljedećih **hipoteza**:

- Pisci koji su predmet istraživanja, s obzirom na to da pripadaju istoj književnostilskoj formaciji (pokret socijalne literature), imaju dosta zajedničkih jezičko-stilskih crta koje se mogu prikazivati sintetizovano.
- Pored primarnih zajedničkih odlika, kod svakog od pisaca očekivano je i postojanje pojedinih imanentnih jezičko-stilskih karakteristika, posebno na planu stilskog izraza.
- Izabrani pisci koriste postupak govorne karakterizacije likova pa inkorporiraju dijalekatski markirane jezičke elemente u svoju pripovjedačku prozu te je na taj način moguće komparativno sagledavanje jezika ove proze u odnosu na dijalekatske studije crnogorskih narodnih govora za koje su narativni tekstovi vezani.
- Primarna odstupanja na relaciji standardni jezik – dijalekatski idiom biće nauočljivija na fonetsko-fonološkom i morfološkom nivou, a znatno manje na ostalim nivoima jezičke strukture.
- S obzirom na prirodu korpusa koji se istražuje (pripovijetka i kratka narativna proza), očekivano je prisustvo pripovjedačkih glagolskih oblika i uopšte jezičko-stilskih osobina karakterističnih za tekstove zasnovane na naraciji.
- Na širem planu, moguće je determinisati pojedine karakteristične jezičke i stilske osobenosti svojstvene narativnim tekstovima uopšte i time dati doprinos ne samo oblasti lingvostilističkih već i naratoloških istraživanja i ukazati na čvrste veze analize jezika i interpretacije samog književnog djela.
- Detaljno izučavanje jezika narativnih tekstova jedne književne epohe i pisaca sa istog područja omogućice i šire lingvokulturološko sagledavanje njihovo.

2.3. Bitne metode koje su primijenjene u disertaciji i njihova primjerenost

U disertaciji je primijenjen metodološki pristup koji obuhvata najprije ekscerpciju, a potom selekciju i klasifikaciju primjera iz obimne jezičke građe, uz metodski pluralizam koji podrazumijeva upotrebu metoda analize, sinteze, deskripcije i komparacije na više ravni. Komparativni metod nametnuo se prevashodno dovodenjem u vezu četiri različita autora koji

pripadaju istoj književnostilskoj formaciji, te upoređivanjem njihovih zajedničkih i diferencijalnih jezičko-stilskih crta na svim nivoima jezičke strukture. Pojedine jezičke odlike ovog korpusa moguće je bilo dovesti u vezu sa govornim karakteristikama užih zavičajnih područja pripovjedača, ali i crnogorskih narodnih govora uopšte, u onim segmentima gdje pisci koriste dijalekatski markiran izraz kao sredstvo govorne karakterizacije likova. Postojanje, na jednoj strani, upravo takvih, dijalekatski markiranih elemenata u analiziranoj prozi, uslovalo je sagledavanje pojedinih karakteristika i prema tadašnjem modelu savremenog književnog jezika (srpskohrvatska jezička norma), na drugoj strani, ali ne sa namjerom da se ističe (ne)normativni karakter jezika ove proze, već poštujući premisu o individualnosti i posebnosti jezika književnoumjetničkog djela, što je u skladu sa modernim pristupima analizi jezika u književnim tekstovima. Komparacija pojedinih karakterističnih obilježja ove proze vršena je i u odnosu na jezik drugih dosad proučenih crnogorskih pisaca – kako novijih tako i onih koji pripadaju književnoj tradiciji, čime je jezik ove proze smješten u odgovarajući lingvistički kontekst crnogorske književnosti. Tako je uspješno u radu primijenjena sinteza deskriptivne i komparativne metode.

Stilske karakteristike u disertaciji predložene su kroz egzaktanu lingvostilističku analizu, korišćenjem osnovnih pojmova moderne lingvostilistike (stilem, stilematičnost, stilogenost) i kombinovanjem savremenih teorija (npr. teorija aktuelnog raščlanjivanja rečenice, parcelacija rečeničnih članova, kategorija stilskog izbora, stilske dominante i sl.) na svim jezičkim nivoima.

Ovakav pristup koji podrazumijeva iscrpnu analizu na svim nivoima jezičke strukture jedini je omogućio kompletan uvid u jezičku i stilsku strukturu korpusa kojem se pristupilo u istraživačkom radu.

Apsolutno sve jezičko-stilske pojave koje su predmet analize u disertaciji, na svim nivoima jezičke strukture, potkrijepljene su velikim brojem primjera iz obimnog jezičkog korpusa. Ovakav metodološki pristup i sprovedena analiza uz egzaktnost upućuje i na uvjerljivost i što je posebno važno – provjerljivost donesenih zaključaka.

2.4. Rezultati disertacije i njihovo tumačenje

Rezultat istraživačkog rada predstavlja detaljna studija o jezičkoj strukturi i stilskim karakteristikama lingvistički dosad potpuno neizučenog segmenta crnogorske književnosti. Proučavanje opsežnog jezičkog korpusa i detaljna analiza na svim nivoima jezičke strukture, ilustrovana velikim brojem primjera, omogućila je kompletan uvid u strukturu jezika međuratne crnogorske pripovjedačke proze i njene stilske karakteristike. Prikazane osobine date su sintetizovano u zaključnim razmatranjima i dobila se kompletna predstava o lingvističkim i lingvostilističkim odlikama ovog korpusa i utvrdio stepen sličnosti i razlika jezičko-stilskih osobina pripovjedača koji su obuhvaćeni istraživanjem. Istovremeno, uključivanje nadrećeničnog nivoa analize omogućilo je kompleksnije i šire sagledavanje narativnih tekstova koji su bili predmet analize. Determinisana su pojedina specifična jezičko-stilska obilježja pripovjedačke proze, tj. tekstova zasnovanih na naraciji, što je još jednom potvrdilo neraskidive veze jezika kao glavnog semiološkog sloja u književnoumjetničkom djelu i samog književnog djela. Prevazilazeći okvire striktno lingvističke i lingvostilističke analize, kandidatkinja je sagledala i lingvokulturološku dimenziju proze kojom se bavi i u tom dijelu rezultati su relevantni iz ugla

kulturologije, etnologije, folkloristike i drugih srodnih disciplina.

2.5. Zaključci (usaglašenost sa rezultatima i logično izvedeno tumačenje)

Izvršena analiza na svim nivoima jezičke strukture u proučavanoj prozi ukazuje na neunificiranost jezika. Tačnije, kandidatkinja izvodi zaključak da je evidentno postojanje dva paralelna sloja u njoj – dijalekatski markirani i nemarkirani likovi; prvi su obilježje većine likova u prozi, a drugi su obilježje jezika autora. Kandidatkinja konstatuje da je upotreba dijalekatski markiranih jezičkih elemenata važno stilsko sredstvo i bitan faktor u postupku govorne karakterizacije likova. Preko ovog jezičkog sloja pripovjedači nastoje prenijeti duh i obilježja govornog područja koje u prozi predstavljaju, a što je u skladu sa poetičkim načelima i tematsko-motivskim preokupacijama socijalno angažovane literature kojoj je ovaj dio njihovog stvaralaštva pripadao. Time je potvrđena osnovna hipoteza da je pripadnost istoj književnostilskoj formaciji analizom obuhvaćenih pripovjedača imala uticaja i na osnovno jezičko strukturiranje u njihovoj prozi. Analizom je potvrđena hipoteza i da su upravo ovi dijalekatski markirani elementi najzastupljeniji na fonetsko-fonološkom i morfološkom nivou, a znatno manje na drugim nivoima jezičke strukture. Takva upotreba dijalekatskih elemenata u govoru likova zajednička je karakteristika u narativnim tekstovima sva četiri pisca, iako sa različitim stepenom dosljednosti kod svakog od njih. U Lalićevoj međuratnoj prozi ova odlika je nešto što je jezička diferencijalna crta ovog inicijalnog stadijuma njegovog stvaralaštva u odnosu na značajna pripovjedačka i romaneskna ostvarenja koja su nastajala u kasnijim fazama.

Korišćenje pojedinih karakterističnih jezičko-stilskih sredstava (u prvom redu repeticije, kumulacije, nekih semantičkih stilskih figura) dovodi do poetizacije narativne paradigme dijela izučavanih narativnih tekstova, dok, na drugoj strani, upotreba pripovjedačkih glagolskih oblika, u prvom redu onih sa naglašenim stilskim učinkom (aorista i imperfekta, vremenski transponovanog pripovjedačkog prezenta, krnjeg perfekta, pluskvamperfekta) uobličuje karakterističnu tehniku skaza, priče, gdje djeluje da se narator više obraća slušaocima, a ne čitaocima. Neke od ovih odlika analizirane proze samo uzgredno spominjane u književnoj kritici, u radu mr Danijele Radojević dokazane su preko konkretne, iscrpne lingvističke i lingvostilističke analize.

3. Konačna ocjena disertacije

3.1. Usaglašenost sa obrazloženjem teme

Doktorska disertacije mr Danijele Radojević jeste originalno naučno djelo koje predstavlja sistemsku, egzaktnu, na naučnim metodama zasnovanu analizu svih nivoa jezičke strukture crnogorske međuratne pripovjedačke proze sa gramatičkog i stilističkog aspekta i prvi primjer uključivanja i izdvajanja nivoa tekstualne lingvistike i stilistike u jednu takvu analizu. Kandidatkinja dopunjuje tradicionalni pristup savremenim pristupama proučavanja jezika književnog djela. I na planu lingvostilistike nadograđuje primarni koncept odstupanja od norme aktuelnom stilističkom literaturom koja ističe u prvi plan uspostavljanje norme u konkretnom kontekstu, u ovom slučaju u kontekstu analizirane pripovjedačke proze.

Kandidatkinja je u potpunosti odgovorila zahtjevima ovako koncipirane teme disertacije i to kroz jasno i precizno postavljene ciljeve, upotrebu adekvatnih naučnih metoda, inoviranje postojećeg tradicionalnog modela analize, kao i pruženi sintetički osvrt na ostvarene rezultate istraživanja. Postavljeni ciljevi i zadaci koji su izdvojeni u prijavi disertacije uspješno su realizovani. Iscrpnom analizom i jasno izloženim rezultatima argumentovano su dokazane i polazne hipoteze u disertaciji. Dobijen je detaljan prikaz gramatičko-stilističkih obilježja obimnog istraživačkog korpusa, uz primarnu ravan lingvističke i stilističke analize proširen i na kulturološku dimenziju.

3.2. Buduća istraživanja

Izvrjesno je da će rezultati dobijeni istraživačkim radom na ovoj disertaciji biti relevantni i za buduća istraživanja iz ove oblasti, kao i za šira, lingvokulturološka sagledavanja i analize. Naime, detaljna gramatička i stilistička analiza jezika međuratnih narativnih formi, koje su početni stadijum književnog stvaralaštva pisaca koji su ušli u istraživački korpus (u slučaju N. Lopičića i početni i jedini) pruža osnov za buduće monografske prikaze njihovih jezičko-stilskih osobina, kao i za potencijalnu komparativnu analizu lingvostilističkih osobina ove početne faze njihovog stvaralaštva sa kasnijim, zrelijim i razvijenijim fazama. U tom smislu posebno je inspirativna, doskora potpuno zapostavljena, Lalićeva međuratna proza, veoma bitna u konstituisanju eksplicitne poetike djela ovog pisca.

Pored toga, postojanje elemenata duhovne kulture predočene kroz lingvokulturološki segment analize, kojem kandidatkinja posvećuje posebno poglavlje u disertaciji, otvara mogućnost kasnijih komparativnih analiza sa lingvokulturološkom dimenzijom međuratne proze pisaca sa drugih područja i mogućnost komparativnih i kontrastivnih analiza.

Originalni naučni doprinos

Originalni naučni doprinos ove disertacije je u istraživanju dosad potpuno lingvistički neizučenog obimnog jezičkog korpusa međuratne crnogorske pripovjedačke proze. Značajno je istaći da je ovim istraživačkim radom obuhvaćen u nauci potpuno zanemaren, široj čitalačkoj publici gotovo potpuno i nepoznat, segment iz opusa Mihaila Lalića, jednog od najznačajnijih crnogorskih pisaca druge polovine XX vijeka. Međuratna narativna proza ovog pisca, objavljivana u listovima i časopisima u periodu 1935–1941, tek se 2014. godine pojavila u svom prvom štampanom izdanju u vidu zbirke, tako da je u inače čestim osvrtima i analizama Lalićevog stvaralaštva ovaj segment iz njegovog opusa potpuno izostao. Uz to, istraživanjem je obuhvaćena pripovjedačka proza i drugih značajnih crnogorskih pisaca koji nemaju monografskog prikaza svojih jezičko-stilskih osobina u dosadašnjoj lingvističkoj literaturi (Nikola Lopičić, Milovan Đilas i Dušan Đurović).

Pored dosad neistraženog korpusa, originalnost u disertaciji predstavlja analiza jezičko-stilskih osobina koja je po prvi put obavljena u širokom rasponu od fonološkog do tekstualnog nivoa, tj. uključuje pojave nadrećeničnog nivoa analize koji u istraživanjima ovog tipa do sada nije posebno uziman u obzir. Dosadašnji modeli analize završavali su se na sintaksičkom jezičkom nivou. U skladu sa razvojem tekstualne lingvistike i stilistike, relativno mladih lingvističkih disciplina, sve više se ističe potreba za inkorporiranjem ovog jezičkog nivoa u strukturu jezičkog opisa. U skladu sa tim, kandidatkinja je u namjeri da prevaziđe ograničenja

tradicionalnog, strukturalističkog koncepta jezičkog opisa, u disertaciji vršila analizu karakterističnih obilježja i sa aspekta funkcionalne gramatike, tj. jezičkom fenomenu pristupila je uzimajući u obzir i funkcionalnost jezičkog sistema i funkcionalnost hijerarhijski organizovanih jedinica njegove strukture, što su tekovine modernijih lingvističkih pristupa analizi. Tradicionalni metodološki pristup na taj način je nadograđen i inoviran uvođenjem narečeničnog nivoa analize, što može poslužiti kao model u budućim analizama jezičkih i stilskih karakteristika određenog korpusa.

Značajan pomak u odnosu na dosadašnju praksu lingvostilističkih proučavanja određenog korpusa na svim nivoima jeste i uključivanje postulata moderne hrvatske literature, gdje se polazi od premise o poštovanju posebnosti i individualnosti jezika književnog djela, tj. od stanovišta o tome da književnoumjetnički stil nije ogranak standardnog jezika. U skladu sa tim kandidatkinja, iako naspram dijalekatski markiranih jedinica razmatra određene jedinice u odnosu na standardni jezik (što je uslovljeno samom prirodom građe koja se analizira), ne naglašava normativni/nenormativni karakter tih jedinica, što je u skladu sa modernijim pristupima analizi jezika u književnim djelima. Na aktuelnu, modernu literaturu kandidatkinja se poziva i pri stilističkoj analizi, ističući značaj književnoumjetničkog konteksta, te u radu dijalekatski obilježene jedinice u govoru likova posmatra kao otklon u odnosu na primarno dijalekatski neobilježen jezički izraz autora. To govori da kandidatkinja polazi od osnovnih postulata moderne lingvostilistike koja u prvi plan ističe važnost konteksta u ostvarivanju stilističke vrijednosti i prati aktuelni stav moderne stilistike o tome da stilem i stilistička vrijednost nijesu apsolutne kategorije, već su upravo direktno zavisne od konteksta u kojem su upotrijebljene, što je doprinos modernim stilističkim analizama.

U modernoj lingvostilistici posebno aktuelan segment predstavlja ekspresivna sintaksa, za koju možemo konstatovati da je mr Radojević posebno razradila u disertaciji i dala sopstveni naučni doprinos ovoj oblasti baveći se detaljno elipsom, reticencijom, parcelacijom, inverzijom, kumulacijom i ostalim postupcima ekspresivne sintakse. Iz ove oblasti kandidatkinja je objavila i naučni rad („Sintaksičko-stilske karakteristike eliptičnih rečenica u književnoumjetničkim tekstovima (na primjerima iz jezika međuratne cmogorske pripovjedačke proze)“) u renomiranom zagrebačkom časopisu *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, registrovanom u Scopus međunarodnoj bazi podataka, koji predstavlja univerzalan i značajan rad na ovu temu ne samo u oblasti analiziranog korpusa već i u pristupu analizi postupaka ekspresivne sintakse u književnoumjetničkim tekstovima uopšte.

Značajan doprinos disertacije mr Danijele Radojević jeste i detaljna analiza i uključivanje dostignuća iz lingvokulturologije, etnologije i etnografije, folkloristike i srodnih disciplina kroz poglavlje Folklor i etnografski elementi. Na taj način u ovom segmentu u disertaciji je primijenjen moderni multidisciplinarni aspekt proučavanja. Ovdje se po svojoj originalnosti izdvaja segment o intertekstualnosti gdje kandidatkinja prepoznaje uticaj Petra II Petrovića Njegoša u pojedinim pasażima izučavane proze i analizira ga preko teorije citatnosti.

Naučni doprinos disertacije ogleda se i u velikom broju selektovanih i analiziranih primjera na svim nivoima jezičke strukture, kao i analizi lingvostilističkih obilježja (u prvom redu stilskih figura) koji mogu imati praktičnu primjenu u nastavi maternjeg jezika i književnosti, kao i u udžbenicima gramatike i stilistike, a veoma iscrpni rezultati istraživanja strukture narativnih tekstova značajan su doprinos naratologiji.

Doprinos ove disertacije može se sagledati i iz ugla nauke o književnosti, gdje se detaljnom jezičko-stilskom analizom omogućava i bolja recepcija izučavanih proznih tekstova i upotpunjava njihova analiza i sa književnoteorijskog aspekta, što je bio i jedan od ciljeva disertacije.

Mišljenje i prijedlog Komisije

Na osnovu svega navedenog, smatramo da su se stekli svi uslovi da se prihvati disertacija mr Danijele Radojević kao rezultat sopstvenog istraživačkog rada, zasnovan na iscrpnoj, egzaktnoj analizi do sada neistraženog korpusa međuratne crnogorske pripovjedačke proze, u širokom rasponu od fonetsko-fonološkog do tekstualnog nivoa, korišćenjem relevantne naučne i stručne literature. Rad je metodološki, konceptualno, tehnički i sadržinski zadovoljio sve kriterijume pisanja naučnih radova, a pomjeranjem određenih granica u dosadašnjim modelima istraživanja i modernizacijom u nekim metodološkim postavkama ponudio novi obrazac analize strukture jezika i stilskih karakteristika na određenom jezičkom korpusu. Time rad sadrži originalni naučni doprinos u oblasti lingvističkih i lingvostilističkih istraživanja.

Mr Radojević je pokazala visok nivo poznavanja problematike kojom se bavi, analitičnost, preciznost i objektivnost u prikazivanju rezultata do kojih je došla. Sa dijelom svog istraživačkog rada kandidatkinja je upoznala i širu naučnu javnost objavljivanjem radova sa rezultatima iz teze u renomiranim domaćim i međunarodnim naučnim časopisima. Imajući u vidu ostvarene naučne rezultate, Komisija pozitivno ocjenjuje ovu disertaciju i predlaže Vijeću Filološkog fakulteta u Nikšiću i Senatu Univerziteta Crne Gore da prihvati ovaj izvještaj i odobri javnu usmenu odbranu disertacije pred Komisijom u istom sastavu.

Izdvojeno mišljenje

(popuniti ukoliko neki član Komisije ima izdvojeno mišljenje)

Ime i prezime

Napomena

(popuniti po potrebi)

KOMISIJA ZA OCJENU DOKTORSKE DISERTACIJE

Prof. dr Hasnija Muratagić-Tuna, Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Bosna i Hercegovina

Hasnija Muratagić-Tuna

Prof. dr Zorica Radulović, Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet, Crna Gora

Zorica Radulović

Prof. dr Lada Badurina, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Hrvatska

Lada Badurina

Prof. dr Rajka Glušica, Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet, Crna Gora

Rajka Glušica

Prof. dr Sonja Nenezić, Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet, Crna Gora

Sonja Nenezić

Datum i ovjera (pečat i potpis odgovorne osobe)	
U Nikšiću, 06. 07. 2017. godine	 DEKAN

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOLOŠKI FAKULTET
NIKŠIĆ

PRIMLJENO: 7. 07. 2017.			
ORG. JED.	BROJ	PRILOG	VRIJEDNOST
01	781		

Srijeda, 12. jul 2017.

Pobjeda

**UNIVERZITET CRNE GORE
FILOLOŠKI FAKULTET NIKŠIĆ**

OBAVJEŠTENJE

Mr Danijela Radojević predala je doktorsku disertaciju
Struktura jezika međuratne crnogorske pripovjedačke proze – gramatički
i stilistički aspekt

Komisija za ocjenu doktorske disertacije u sastavu:

1. Prof. dr Hasnija Muratagić-Tuna, Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet
2. Prof. dr Zorica Radulović, Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet
3. Prof. dr Lada Badurina, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
4. Prof. dr Rajka Glušica, Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet
5. Prof. dr Sonja Nenezić, Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet

napisala je Izvještaj i dostavila ga Filološkom fakultetu.

Doktorska disertacija mr Danijele Radojević i Izvještaj Komisije o ocjeni doktorske disertacije stavljaju se na uvid javnosti 30 dana i nalaze se u Biblioteci Univerziteta Crne Gore i Biblioteci Filološkog fakulteta.

U Nikšiću, 11. 07. 2017.

Univerzitet Crne Gore
Centralna univerzitetska biblioteka
adresa / address_ Cetinjska br. 2
81000 Podgorica, Crna Gora
telefon / phone _00382 20 414 245
fax_ 00382 20 414 259
mail_ cub@ucg.me
web_ www.ucg.ac.me
Central University Library
University of Montenegro

Broj / Ref 01/6-1-6-246/2
Datum / Date 05.09.2017.

UNIVERZITET CRNE GORE

FILOLOŠKI FAKULTET

N/r sekretaru

Gđi Slavici Višnjić

Poštovana gospođo Višnjić,

Vraćamo doktorsku disertaciju „**Struktura jezika međuratne crnogorske pripovjedačke proze – gramatički i stilistički aspekt**“ kao i Izvještaj o ocjeni doktorske disertacije, kandidatkinje mr Danijele Radojević, koja je dostavljena **Centralnoj univerzitetskoj biblioteci** dana 11. 07. 2017. godine, na uvid i ocjenu javnosti, u skladu sa članom 42 stav 3 Pravila doktorskih studija.

Na gore pomenutu doktorsku disertaciju nije bilo primjedbi javnosti u predviđenom roku od 30 dana.

Nakon odbrane navedene doktorske disertacije, potrebno je dostaviti konačan primjerak disertacije u štampanoj i elektronskoj formi. Štampana i elektronska verzija disertacije treba da sadrži: izjavu o autorstvu, izjavu o istovjetnosti štampane i elektronske verzije dokorskog rada i izjavu o korišćenju. Sve moraju biti popunjene i potpisane od strane doktoranda.

S poštovanjem,

DIREKTOR

[Signature]
mr Bosiljka Cicmil